

Polona Sitar

Ana Tominc: *The Discursive Construction of Class and Lifestyle: Celebrity chef cookbooks in post-socialist Slovenia*. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2017. 174 strani (ISBN 978 90 272 0666 4), 99 EUR

Čeprav so od zgodnjih 80. let prejšnjega stoletja dalje mnogi_e sociologi_nje napovedovali_e konec razredov zaradi družbenih sprememb, povezanih s postmodernizmom, globalizacijo in individualizacijo, je v zadnjih letih mnogo avtorjev_ic zavzelo stališče, da je analiza razreda še kako aktualna. To dokazuje tudi pričujoča knjiga Ane Tominc o diskurzivni konstrukciji razreda in življenjskega stila na primeru kuharskih knjig in oddaj, ki se pokaže za aktualno temo v poplavi sodobnih kuharskih življenjskostilnih oddaj in resničnostnih šovov.

Temeljni argument knjige je, da so življenjski stili neločljivo povezani z družbenim razredom. Avtorica ugotavlja, da je družbeni razred opredeljen s simbolnimi pomeni, ki mu jih pripišemo – z okusom, oblačili, umetnostjo, hrano itd., kar Pierre Bourdieu (2002) umešča pod kulturni kapital. Življenjski stil poraja simbolne meje in prispeva k neenakosti, saj jih pomaga reproducirati skozi statusni simbol. Kot opozarja Couldry (2011: 34), se moramo osredotočiti ne le na reprodukcijo razreda, ampak tudi na njegovo »naturalizacijo«. Avtorica najprej analizira standardne slovenske kuharske knjige iz let 1980 in 1990, ki so zasidrane v strokovnih nasvetih ideologije znanosti o prehranjevanju, kasneje pa se loti še analize »slavnih« kuharskih knjig slovenskih kuharjev_ic po letu 2000.

Avtorico zanima, kako reprezentacija družbenih akterjev_k in priročniki o življenjskem slogu skozi konstrukcijo jezikovnega stila kot življenjskega stila konstruirajo in reflektirajo ne le sodobno hegemonsko reprezentacijo hrane kot zabavo in užitek, ampak tudi razredno specifičen življenjski stil. To pokaže na primeru slovenske postsocialistične kulinarčne transformacije skozi žanrsko hibridizacijo s proučevanjem prevoda znamke Jamieja Oliverja *The Naked Chef* iz angleškega v slovenski jezik, priljubljene kuharske oddaje *Ljubezen skozi želodec* (na POP TV se je predvajala med letoma 2009 in 2011) ter kuharskih knjig *Sodobna družinska kuharija* (2010), *Po zdravi pameti* (2011) in *Preprosto slovensko* (2012).

Avtorica v knjigi podaja argument, da se je diskurz o hrani, povezan s kuharskimi knjigami, v Sloveniji v obdobju postsocializma spremenil zaradi vpeljave globalnega življenjskostilnega medijskega formata v obliki televizijskih kuharskih šovov. To prikaže s tematsko in jezikovno analizo. Kuharske knjige in oddaje avtorica proučuje skozi perspektivo transformacije lokalnih diskurzov kot posledico globalnih medijskih intervencij v postsocialistični prostor. Knjiga skuša zapolniti raziskovalno vrzel, zato raziskuje ne le transformacije v smislu življenjskega stila in postsocializma, ampak tudi transformacije na poti od samoupravnega socializma do »demokratskega« kapitalizma.

Temeljna ontološka podlaga te knjige je, da jezik konstruira, ne zgolj reflektira pomen, s čimer je knjiga še ena v nizu znanstvenih del, ki sledijo lingvističnemu obratu

v družbenih vedah. Kot navaja avtorica, se zaenkrat knjiga še nahaja izven večinske usmeritve metode kritične analize diskurza (KAD), a več kot odlično pokaže, da je njena uporaba za proučevanje jezika in življenjskega stila legitimna odločitev. Čeprav diskurzivna konstrukcija razreda in življenjskega stila običajno ni v središču raziskovalnega zanimanja KAD, ki se raje ukvarja z bolj »resnimi« oblikami komunikacije, knjiga pokaže, da se življenjski stil in oglaševanje nahajata v samem jedru neoliberalne kapitalistične ideologije in politik moči.

Avtorica z analizo kuharske oddaje *Kuhinja do nazga* (angl. *The Naked Chef*), katere protagonist je Jamie Oliver, pronicljivo pokaže, kako je Jamie kot televizijska osebnost diskurzivno konstruiran v angleškem izvirniku. Osredotoča se na jezikovni stil, uporabljen za konstruiranje življenjskostilne znamke in razredne distinkcije, zanima pa jo tudi, kaj to pomeni za življenjski stil in uprizarjanje razrednosti pri občinstvu srednjega razreda v Sloveniji. Jamie Oliver v svoji kuharski oddaji »običajnemu« gledalcu prodaja ideale, okus, spol, družinske vrednote in moralo. Ne le da na novo uokvirja kuhanje kot moško opravilo (v družbi prevladuje dojemanje kuhanja kot ženskega opravila), ampak obenem kuharski poklic povezuje s srednjim družbenim razredom, za katerega kuhanje običajno ni poklicna izbira. Avtorica ugotavlja, da pride po prevodu oddaje v slovenski jezik do pojava drugačne blagovne znamke Jamie Oliver, ki reflektira ne le ideologijo slovenskega jezika, ampak gradi tudi na kulturnem simbolizmu generacije, ki po letu 1991 v Sloveniji predstavlja urbani višji srednji razred. Zanj povezuje s to kuharsko oddajo zaradi izkazovanja orientacije do trendovskih zahodnih diskurzov pomeni tudi večji kulturni kapital.

Kot navaja avtorica, pride v 60. letih prejšnjega stoletja do preobrata, saj se na slovenski televiziji pojavi prvi moški, ki je kuharski mojster (prej so za kuharske avtoritete veljale predvsem nune, tudi gospodinje). Od takrat dalje so na slovenski televiziji v kuharskih oddajah, namenjenih ženskemu občinstvu, kuhanje učili samo profesionalni kuharski mojstri, čeprav so, paradoksalno, v največji meri doma kuhale ženske, ki pa v družbi niso bile prepoznane kot mojstrice kuhanja. To mesto je namreč ostalo rezervirano za moške. Tega paradoksa žal avtorica nikjer ne naglasi in problematizira, čeprav je prisoten v analiziranih primerih. Povezava med spolom in družbenim razredom bi lahko bila v knjigi bolje demonstrirana, saj bi s tem do izraza prišel tudi pomen interseksionalnosti, ki omogoča razumeti večplastne raznolikosti in družbene neenakosti in skozi katero ljudje različnih razrednih, spolnih, rasnih, etničnih in nacionalnih pozicij izpogajajo moč in enakost v družbi (glej Tsing 2009: 152). Poleg družbenega razreda med vzroke za družbene neenakosti znotraj struktur moči namreč prištevamo tudi spol, etničnost, ruralnost, urbanost, tradicijo, lokalno pripadnost itd.

V analizi kuharske oddaje *Ljubezen skozi želodec*, katere protagonista sta Luka in Valentina Smej Novak, avtorica ugotavlja, da je poleg lokalne in domače hrane portretiran tudi kozmopolitanski okus protagonistov (npr. hrana iz Tokia in Pekinga). Njuna kuharska knjiga demonstrira ne samo hrano, ampak tudi to, kje sta protagonista potovala in kaj sta medtem počela, s čimer razkazujeta svoj kulturni kapital. Novakova svojo avtoriteto kot slavni osebnosti in televizijska kuharska mojstra gradita diskurzivno, da bi se končno pozicionirala kot novi avtoriteti v slovenskem kuhanju. Avtorica meni,

da je to poteza, ki potrjuje, da so življenjskostilni mediji pravzaprav vrsta razredne podjetnosti, skozi katero predstavniki_ce srednjih razredov promovirajo lastne okuse kot splošno sprejete in poželenja vredne življenjske stile. Protagonista oddaje želita biti dojeta kot del višjega srednjega razreda s tem, ko se sklicujeta na umetnost, literaturo in potovanja, kar velja za karakteristiko samoreprezentacije slovenskega srednjega razreda. Novakova svojo znamko gradita s ciljem pozicioniranja v višji srednji razred, ki temelji na predpostavki Pierra Bourdieuja, da je kulinarčni in lingvistični kapital dejavnik pri konstrukciji razredne distinkcije.

Avtorica protagonista oddaje umesti v srednji družbeni razred, pri čemer ne problematizira dojemanja razreda kot fiksne in statične kategorije, kar je po našem mnenju problematično. Družbeni status ni materialna stvar, ki jo poseduješ in razkazuješ, ampak način uprizarjanja. Protagonisti_ke kuharskih oddaj se aktivno samoumeščajo v družbene razrede oz. pozicije in svoje vedenje prilagajajo različnim družbenim situacijam, zato moramo družbeni razred razumeti tudi skozi perspektivo samoreprezentacije in družbenega uprizarjanja. Pri tem pa seveda ne smemo pozabiti, da je družbeni razred vedno pogojen z družbeno pozicioniranostjo posameznika_ce, katerih zbir so vedno omejene z razredom in dostopom do kulturnih, ekonomskih in simbolnih virov.

Čeprav življenjski stil Novakovih daje vtis, da sta kozmopolitanska in prefinjena, protagonista hkrati stremita k temu, da sta dojeta kot »običajna«. To avtorica v knjigi sicer omeni, vendar ne problematizira, da njuna »liminalna« pozicija med razredi ponuja prostor pogajanj za uprizarjanje in vrednotenje heterogenih vidikov spola, razreda, urbanosti/ruralnosti itd. Z identificiranjem s skromnostjo in običajnostjo protagonista oddaje tudi pri gledalcih_kah spodnjih družbenih razredov iščeta spoštovanje in javno priznanje. Tako v eni izmed oddaj v obliki zgodbe iz otroštva protagonistka razkrije svoje poreklo in odraščanje v Prekmurju, »kjer itak jedo pretežno paprikaš«, prav tako nas večkrat na svoj izvor (namerno) opomni s svojim prekmurskim naglasom. Poleg tega skušata protagonista demokratizirati jedi, nekoč povezane z višjim družbenim razredom, kot so npr. račja jetra, in jih narediti širše dostopne ljudem. Skratka, tudi če imata protagonista možnost, da se vedeta kot srednji razred, občasno prevzameta stil samopredstavitve in izražanja običajnosti nižjih družbenih razredov, da bi dosegla širše občinstvo. Povezava z ljudmi iz višjih družbenih pozicij lahko včasih velja za vir obsojanja in posmeha pri ljudeh na nižjih družbenih pozicijah, kar Collins (2004: 258) imenuje obratno snobovstvo oz. antistatus. Kljub vsemu pa protagonista oddaje kot kulturna posrednika in kulinarčna omnivora večino časa reproducirata specifičen kulinarčni kapital, namenjen pripadnikom_cam slovenskega novega srednjega razreda, ki ima tudi sicer na voljo dovolj ekonomskega in kulturnega kapitala za prisvojitve življenjskega stila, prikazanega v oddaji.

Pričujoča monografija je zagotovo pomemben prispevek k področju proučevanja diskurzivne konstrukcije razreda in življenjskega stila na primeru kuharskih knjig in oddaj v obdobju poznega kapitalizma, v katerem je postmoderna kultura hrane postala kultura strahu in skrbi glede tega, kako jesti »pravilno«. Prav tako je tematika knjige izjemno aktualna, saj je hrana povezana z mnogimi sodobnimi problemi, kot je individualizirana skrb za zdravje, s potrošnjo, življenjskim stilom in tudi s tiranijo izbire.

Literatura

- Bourdieu, Pierre (2002 [1979]). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Cambridge (Massachusetts): Harvard University Press.
- Collins, Randall (2004). *Interaction Ritual Chains*. Princeton University Press.
- Couldry, Nick (2011). Class and Contemporary Forms of 'Reality' Production or, Hidden Injuries of Class 2. V B. Skeggs in H. Wood (ur.): *Reality Television and Class*: 33–44. Basingstoke, New York: Palgrave Macmillan.
- Tsing, Anna (2009). Supply Chains and the Human Condition. *Rethinking Marxism: A Journal of Economics, Culture & Society*, 21(2): 148–76.